

ERKEN MÜDAHALE İÇİN BİR MODEL: ANNE ÇOCUK ETKİLEŞİM PROGRAMI

Fatma Elif KILINÇ ⁽¹⁾, Neriman ARAL ⁽²⁾

¹ Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi

² Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi

ÖZET

Yaşamın ilk yıllarını içeren sıfır-üç yaş arası çocuklara erken desteğin sağlanması, zengin uyarıcı çevre ile erken tanıştırılması ve bu dönemde tek ve ilk eğitici olan anne-babaların eğitilmesi son derece önemlidir. Bu zaman dilimi, gelişimsel olarak toplumda risk altındaki çocuklara müdahale edilebilecek ve onların gelişimlerini olumlu yönde etkileyebilecek en kritik dönemdir. Anne baba çocuk etkileşim programlarının özellikle sosyo-kültürel dezavantajlı çocuklar ve ebeveynler için oldukça yararlı olduğu bilinmektedir. Bu ortamlarda ebeveynler diğer anne-babalarla kaygılarını paylaşabilmekte, birbirlerine sorular sorarak iletişime girebilmektedir. Sosyo-kültürel dezavantajlı anneler ile onların sıfır-üç yaş çocuklarının erken yaşta desteklenmesi amacıyla çeşitli erken müdahale programları oluşturulmaktadır. Bu bildiride; sosyo-kültürel dezavantajlı annelerle onların sıfır-üç yaş çocuklarına yönelik hazırlanan Anne Çocuk Etkileşim Programı ile ilgili uygulama örneğinin paylaşılması amaçlanmaktadır. Çocuk ve anne-baba açısından etkili sonuçlar elde edilen anne çocuk etkileşim programının ülkemizde yaygınlaştırılması öngörülmektedir.

Anahtar kelimeler: Anne çocuk etkileşimi, erken müdahale

GİRİŞ

Erken çocukluk döneminde anne babaların çocuk gelişimi ve eğitimine sağladığı katkı her geçen gün daha fazla vurgulanmaktadır. Yaşamın ilk üç yılı çocuğun gelişimi açısından oldukça kritiktir. Bu kritik yıllarda aile ilk ve temel eğitici rolü oynar ve bu nedenle çocuklarının gelişimini desteklemek için gereken ilgi ve özeni göstermek zorundadır (Kagan, 1994; Wiersen ve Forehand, 1994; Forehand ve Kotchick, 1996). Ailenin çocuklarına sağladıkları ortamın, etkileşimin uyarıcı ve destekleyici olup olmadığı çocuğun gelişiminde önemlidir. Anne babalar çocuklarıyla kişisel bakım, beslenme, okul başarısının artırılmasına yönelik çalışmalar ya da oyun ve birlikte eğlenme gibi farklı etkileşimlerde bulunmaktadırlar (Yeung ve diğ., 2001). Anne babaların çocuklarını desteklemeleri, etkin anne baba olabilmeleri, çocukları ile sağlıklı iletişim kurabilmeleri, çocuklarına karşı olumlu tutum ve davranış geliştirebilmeleri, çocuklar için zengin uyarıcı ortamlar hazırlayabilmeleri ve kendilerine olan güvenlerini artırabilmeleri konusunda desteğe ihtiyaçları bulunmaktadır (Honig, 1979; Kelly, Morisset, Barnard, Hammond ve Booth, 1996). Bu nedenle programlı bir şekilde sistematik olarak anne babaların bilgilendirilmesi ve erken çocukluk döneminin önemine karşı duyarlılıklarının artırılması büyük önem taşımaktadır.

Anne babaların ve çocukların becerilerini geliştirmenin en etkili yolu anne baba eğitim programlarıdır. Uygulanan eğitim programlarından pek çoğu davranışçı teknikleri kullanırken, diğerleri yansıtıcı, etkili anne baba eğitimi, Adlerian programı, sistematik anne baba eğitimi, aktif anne babalık, hoşgörülü anne babalık gibi ilişki temelli anne baba eğitim programlarını kullanmaktadır (Cummings, 2000). Bu programlar psikodinamik, hümanistik ve aile sistem teorisi temelinde çocukların problemleri davranışlarının altında yatan duygu ve düşünceleri anlamak, onların düşünce tarzlarını öğrenmek ve anne-babaların çocuğa olan yanıtını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Davranışsal yaklaşım temelli anne-baba eğitimi programları olan Olumlu Ebeveynlik, İnanılmaz Yıllar, Uyumsuz Çocuklara Yardım Programı gibi programların temelinde ise sosyal bilişsel teori

bulunmaktadır. Anne babalar bu programların odağını oluşturmakta ve çocuğun problemli davranışlarını destekleyen anne-baba tutumları değiştirilmeye çalışılarak, anne-babaların öz-yeterlilik algıları güçlendirilmekte ve özdüzenleme becerileri geliştirilmektedir (Arkan ve Üstün, 2009).

Erken çocukluk yıllarında çocuğun ilk ve en önemli eğitimcisinin anne baba olduğunu temel alan anne baba eğitim programlarının dayandığı temeller ne olursa olsun genel amaçları; anne-babaların özgüvenini geliştirmek, olumsuz davranışlarını değiştirmek, anne-babaları ve diğer aile üyelerini çocuğun bakımı, gelişimi ve eğitimiyle ilgili konularda desteklemek ve bu yolla ebeveyn-çocuk iletişimini artırmaktır (Myers, 1996; McCollum 1999; Kurtulmuş 2003). Ayrıca aile eğitimi programları, anne babalara anne-babalık rolleri açısından eğitim vermek, aile yaşamını düzenlemek veya güçlendirmek, gerekli bilgi ve becerileri donatmayı hedeflemektedir (Aral ve diğ., 2011).

Anne baba odaklı eğitim programları bilgi ve eğitimlerle anne babaları desteklerken çocuk odaklı eğitim programları müdahalenin temelinde çocuğu alır ve çocuğun problem çözme, iletişim, bilişsel-sosyal becerilerin geliştirmesi ile bağımsız bir şekilde öğrenmeyi keşfetmesini hedeflemektedir (Webster-Stratton, 1996). Bu programlar arkadaşlık, oyun ve iletişim becerileri gibi çocukların sosyal becerilerini desteklemektedir. Bilişsel-davranışsal metotlarla problem çözme, oto kontrol, kendini ifade etme, empati eğitimi gibi bilişsel süreçleri desteklemektedir (Camp ve Bash, 1985). Çocuk odaklı eğitim programları ile anne baba odaklı eğitim programları karşılaştırıldığında bu programlarda çocukların sosyal problemleri çözme ve çatışma yönetimi becerilerinin desteklenmesinde daha etkili olduğu görülmektedir (Webster-Stratton ve Hammond, 1997). Çocuk odaklı eğitim programlarında çocukların tüm gelişim alanları çeşitli etkinliklerle desteklenmektedir. Ancak bu programların pek çoğu kurum merkezli olup, zaman sınırlıdır ve aileleri sürece dâhil etmemektedir.

Çocuğun içinde yaşadığı çevresel koşulların ve aile ortamının niteliğinin, çocuğun gelişim alanlarını olumlu ya da olumsuz yönde etkilediği göz önüne alındığında erken çocukluk döneminde çocuğa sunulan koşulsuz sevgi, güven verici ortam ve zengin uyarıcı çevre, onun tüm gelişimine temel oluşturmaktadır. Bu nedenle erken yıllarda aileyi de sürece dâhil eden anne baba çocuk etkileşimine yönelik eğitim programları çocuğun gelişiminde etkin rol oynamaktadır (Wierson ve Forehand, 1994; Webster-Stratton, 1996).

Anne baba çocuk etkileşimine yönelik çalışmalar incelendiğinde, bebeklerin anne karnında ve doğduklarında ilk etkileşime girdikleri bireyin anne olduğu ve çocuğun sağlıklı gelişmesinde annenin üstlendiği önemli rol dikkate alındığında anne çocuk etkileşiminin niteliğinin önemli olduğu vurgulanmaktadır (Crockenberg, 1987; Kelly, Morisset, Barnard, Hammond ve Booth, 1996; Gershof, 2002). Yaşamın ilk yıllarında çocukların ilk eğitimcisi olan annelerin eğitilmesinin teşvik edilmesi, annelere etkili annelik konusunda temel deneyim ve tecrübe kazandırılması (Baumwell, Tamis-LeMonda and Bornstein, 1997; Larzelere, 2000), erken dönemde çocukların gelişimlerinin desteklenmesi (Beckwith ve Rodning, 1996; Fewell ve Deutscher, 2002), anne-çocuk etkileşiminin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca bu programlarda annelerin kendilerini güvenli hissetmelerini, kendi potansiyellerini belirleyerek geliştirebilmelerini ve annelerin birbirleri ile bilgi ve deneyim paylaşımlarını sağlamaktadır (Frick, 2001; Angold ve Egger, 2007).

Anne çocuk etkileşiminin niteliğinin çocuğun gelişimde yaşamsal önem arz etmesi ve sürekliliği düşünüldüğünde anne ve çocuğu birlikte eğitim ortamına dâhil eden çalışmalar değer kazanmaktadır. Bu bildiri kapsamında eğitimcilere ve araştırmacılara yol gösterici bir nitelik taşıması açısından sosyo-kültürel dezavantajlı annelerle onların 0-36 aylık çocuklarına yönelik hazırlanan Anne Çocuk Etkileşim Programının temelleri ve Anne Çocuk Etkileşim Programı ile ilgili örnekler paylaşılmıştır.

ANNE ÇOCUK ETKİLEŞİM PROGRAMININ TEMELLERİ

Anne Çocuk Etkileşim Programında yurt dışında uygulanan anne çocuk etkileşim programları incelenerek (Gray ve Klaus, 1970; Goodson ve Hess, 1975; Sameroff ve Chandler, 1975; Zigler ve Valentine, 1979; Roopnarine ve Johnson, 1993; Beckman, ve diğ., 2010) Amerika’da yürütülen Anne Baba Çocuk Sınıfları (Roopnarine and Johnson, 1993) temel alınmıştır.

Anne Baba Çocuk Sınıfları (Parent Child Classes) 1960 yılının sonlarında düşük gelirli aileleri desteklemek amacıyla başlatılmıştır. Florida’nın Fort Lauderdale bölgesinde bulunan Nova Üniversitesi Aile Merkezi, Amerika’da Aile Kaynaklar Koalisyonunun esas amaçlarını yansıtan aile destek program modeli geliştirmiştir. Bu modele göre çocuğun gelişiminde yaşamın ilk haftasından başlayarak anne baba çocuk arasındaki karşılıklı ilişkilerini destekleyecek anne baba çocuk sınıfları oluşturulmuştur (Sameroff ve Chandler, 1975). Program başlangıçta sosyo-ekonomik düzeyi düşük aileler için düzenlense de, zamanla orta ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki aileler de bu programlara katılmaya başlamıştır (Roopnarine ve Johnson, 1993).

Düşük sosyo-ekonomik seviyedeki aileler ve çocuklarına fırsat eşitliği oluşturmak için Klaus ve Gray Projesi, Levenstein Oyuncak Gösterimi, Ebeveyn Eğitimi Projesi ile Erken Çocukluğun Desteklenmesi Programı (Gordon, 1969; Gray and Klaus, 1970; Levenstein, 1970) gibi pek çok erken müdahale programları geliştirilmiştir. Bu programlar anne baba çocuk etkileşimi ve çocuklarla nasıl oynanması gerektiğini göstermek amacıyla çocukların gelişimlerinin desteklenmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Erken müdahale programlarının uzun süreli etkileri üzerine yapılan çalışmalarda, programların etkili olduğunun belirlenmesi (Gray ve Klaus, 1970; Slaughter, 1980; Slaughter, Earls ve Caldwell, 1983; Pfannenstiel ve Seltzer, 1989) sonucunda, Amerika’da anne baba eğitimine milyon dolarlık yatırım yapılarak 36 tane anne baba çocuk merkezi açılmıştır. Bu merkezlerin amacı üç yaşın altında çocuğu olan ailelere çocuklarının gelişim alanlarını desteklemek için eğitim ve destek sağlamaktır. Her bir merkezin hizmet ettiği ailelerin ihtiyaçlarına göre bir hizmet modeli ve eğitim planı yapılması gerekmektedir (Zigler ve Valentine, 1979).

Anne baba çocuk sınıfları çocukların gelişim özelliklerine uygun yaşantı ve etkinliklerin hazırlanması ve anne babaların yeteneklerinin geliştirilmesi olmak üzere iki amaca hizmet etmektedir. Programda anne babaların çocuğun gelişim özelliklerini bilmesi ve bu doğrultuda çocuklarını gözlemlemesi, uygun uyarıcı ve ortam sunması, problem çözme ve sosyal becerilerini desteklemesi sağlanmaktadır. Çocukların, sosyal, duygusal, bilişsel, dil, motor becerileri ile problem çözme ve sosyal becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır (Barlow, Parsons, ve Stewart-Brown, 2005).

Anne-baba-çocuk sınıfları çocukların doğumundan bir yaşına kadar üçer aylık dönemlerle hazırlanan programlardan oluşmaktadır. Yaş aralığı gruptaki katılımcıların sayısına göre değişmekte, katılımcıların sayısı çok olduğunda yaş aralığı daha az olmaktadır. Yaş Aralığı 12-18 ay ve 18-24 ay olmak üzere iki gruba ayrılmakta, iki yaşından sonra ise bir grup olarak değerlendirilmektedir. Program çocukların gelişim dönemlerine göre belirlenen amaçlara uygun olarak hazırlanmaktadır.

Programın en önemli özelliği sosyal etkileşimi teşvik etmeye yönelik etkinlikler içermesidir. Etkinlikler anne baba çocuk etkileşimine teşvik eden etkinlikler, çocuk çocuk etkileşimine teşvik eden etkinlikler ve gruba katılmaya teşvik eden etkinlikler olarak düzenlenmektedir. Etkinliklerin çeşitli ve dengeli olmasının yanı sıra devamlılığın sağlanması da önemlidir. Anne babalar çeşitlilikten hoşlansa da aktivitelerin tekrarı programda önem arz etmektedir. Ayrıca programda anne babaların evde yapamayacakları etkinliklere, ritim çalışmalarına ya da parmak boyası gibi malzeme ve mekân isteyen etkinliklere yer verilmektedir. Programı yürüten eğiticiler erken çocukluk eğitimi alanında lisans ya da yüksek lisans programlarından mezun olmaktadır. Ancak eğitici seçimlerinde akademik özelliklerden çok sıcaklık, empati, oyuna yatkınlık gibi kişilik özellikleri ön planda tutulmaktadır (Roopnarine ve Johnson, 1993).

Anne baba çocuk sınıfları modeli sekiz anne baba ile başlayarak birkaç yıl içinde 800 ailenin katıldığı bir program halini almıştır. Anne baba çocuk programlarının başarılı bir şekilde yaygınlaşması Amerika’da 1981’de Aile Kaynaklar Koalisyonunun kurulmasına neden olmuş ve o tarihten sonra 2000’den fazla aile destek programları yürürlüğe konulmuştur. Bu destek programları diğer erken müdahale programlarından farklı olarak, anne babalığın doğuştan getirilen bir yeti olmadığı, güç ve öğrenilmesi gereken bir iş olduğunu kabul etmektedir. Bu nedenle program anne babaların yaşamında anne babalık rolünün getirdiği değişiklikleri paylaşma, ihtiyaç duyulan desteği sağlama, anne babalık rollerini güçlendirme, bilgi ve fikir alışverişi sağlama konularında aileleri bir araya getirerek, yaşam kalitelerini arttırmayı ve çocukları en iyi şekilde eğitmelerini hedeflemektedir (White ve Buka, 1987; Weiss, 1989).

Anne-baba-çocuk sınıflarının yararları şu şekilde sıralanmaktadır:

- Yaşamın ilk yılları, çocuğun tüm hayatı boyunca öğrenme ve keşfetmeye açık olma ve onlara sunulan ortamın niteliği açısından kritik ve önemli bir yer tutmaktadır. İlk yıllarda bebekler kendilerine bakan kişi ile duygusal bağ kurmakta ve bu bağ onların ihtiyaçlarını karşılayan, onları destekleyen ve onlarla zaman geçiren anne babalar ile günden güne kuvvetlenmektedir.

- İlk kez bebek sahibi olan pek çok anne baba kendilerini tecrübesiz ve deneyimsiz hissetmektedir. Anne babalar, diğer anne babalarla kaygılarını paylaşabilecekleri ve soru sorabilecekleri güvenilir ortamlara ihtiyaç duymaktadır. Anne babalar, bir bebeği sakinleştirmek ya da ona etkili uyarın sunmak gibi konularda model davranışlarını öğrenmek ve görmek istemektedir. Anne baba olarak çocuklarının ilk ve en önemli eğitimcileri olduğunu ve bu becerilerinin desteklendiği anne baba çocuk sınıfları aracılığıyla diğer anne babalarla iletişim kurarak ilgi ve meraklarını paylaşmakta, daha da önemlisi desteklenmiş ve rahat bir ortamda çocuklarıyla eğlenceli etkinlikler yapma fırsatı bulmaktadır.

- Her anne baba yetiştiği aile ortamı, içinde bulunduğu çevre ve kişilik özellikleri gibi pek çok etkenle kendine özgü anne baba tutumu geliştirmektedir. Anne baba çocuk sınıfları anne babalara, iyi bir alt yapı oluşturma, kendine güvenme ve seçenekleri değerlendirmelerine fırsat vermektedir.

- Anne baba çocuk sınıflarının başarılı olması eğitimciler ile anne baba çocuk arasında kurulan iletişim ve anne babaların tepkileri ile ölçülmektedir. Bu sınıflara katılan anne babalar çocuklarının ilgilerine, davranış ve ihtiyaçlarına sorumlu, başkalarını düşünen, kendine güvenli ve bağımsızlıklarını destekleyerek çocuklarıyla etkileşim kurmayı sağlayabilmektedirler (Roopnarine ve Johnson, 1993).

ANNE ÇOCUK ETKİLEŞİM PROGRAMI İLE İLGİLİ ÖRNEK

Anne çocuk etkileşim programının oluşturulmasında Amerika’da yaygın bir şekilde yürütülen anne baba çocuk sınıfları temel alınmış ayrıca anne babaların ihtiyaçları belirlenerek elde edilenler programın oluşturulmasına katkı sağlamıştır.

Erken çocukluk eğitimi programlarının uzun süreli etkileri göz önüne alınarak Türkiye’de erken çocukluk eğitim programlarının yaygınlaştırılması amacı ile geliştirilen Anne Çocuk Etkileşim Programında; çocukla geçirilen zamanın niteliğine, evde yapılabilecek etkinliklere, büyük-küçük kas gelişimini desteklemeye yönelik etkinliklere, duyuların gelişimine, kitap seçimi ve okuma etkinliklerine, problem çözme becerisine, parmak oyunlarına ve çocuk şarkıları ile bunların uygulanması sırasında dikkat edilecek konulara yer verilmiştir. Çocukların gelişimini ve annelerin çocukla etkileşimini desteklemek amacıyla hazırlanan program, çocukların gelişim özellikleri, oyun ve hareket ihtiyaçları dikkate alınarak diğer gelişim alanlarına yönelik etkinlikleri içeren çocuk merkezli sekiz oturum halinde hazırlanmıştır.

Birinci hafta: Anne ve çocuklar minderli odaya alınarak program içeriği, eğitimcinin kendisini ve katılımcıların tanıştırılması gerçekleştirilmiştir. Ritim eşliğinde günaydın şarkısı söylenerek, etkileşim etkinliklerine geçilmiştir. Parmak oyunu, hikâye okuma ve oyun etkinliğinden sonra, masaların bulunduğu bölümde oyun hamuru ile sanat etkinliği gerçekleştirilmiştir.

İkinci hafta: Anne ve çocuklarla günaydın şarkısı söylenerek selamlaşıldıktan sonra, parmak oyunu oynanarak, kuklalarla hikâye anlatılmıştır. İçlerinde farklı nesnelere olan kutular çocuklara dağıtılmış ve nesnelere ön, arka, yan, iç, dış gibi yönergeler verilerek çocuklarla oyun oynanmıştır. Orta alanda mısır patlama oyunu oynanarak baskı çalışmaları yapmak üzere sanat etkinliklerine geçilmiştir. Yapılan resimler sergilenerek oturum sonlandırılmıştır.

Üçüncü hafta: Anne ve çocuklarla selamlaşarak, bir hafta boyunca neler yaptıkları konuşulmuştur. Parmak oyunu oynayıp hikâye kitabı okunmuş ve okunan kitaplar her bir anne ve çocuğa dağıtılarak kitaptaki resimleri çocukları ile incelemeleri ve tekrarlamaları için fırsat verilmiştir. Hoplayalım zıplayalım oyunundan sonra sürpriz kutu oyunu oynanmıştır. Küçük ördek oyunu oynanarak öykü kitabı yapmak üzere etkinlik bölümüne geçilmiştir. Anne ve çocuklar öykü kitaplarını tamamladıktan sonra tüm insanlar şarkısı ile oturum sonlandırılmıştır.

Dördüncü hafta: Anne ve çocuklar müzik eşliğinde odaya alınmış ve farklı şekillerde selamlaşarak oturuma başlanmıştır. Parmak oyunu, müzik eşliğinde dans, nefes çalışmaları ile rüzgâr oyunu oynanmış, şarkı söylenmiştir. Hazırlanan malzemelerden anne ve çocuklar marakas yapmışlardır.

Beşinci hafta: Giriş etkinliğinden sonra parmak oyunu oynanıp hikâye anlatılmış ve hikâye anlatıldıktan sonra hikâyeye ilişkin hikâye kartları anne ve çocuklara dağıtılmıştır. Anneler çocukları ile birlikte kartları incelemiştir. Şarkı söylendikten sonra tuvalet kâğıdı ruloları ile sincap kuklası yapılmıştır.

Altıncı hafta: Anne ve çocuklarla günaydın şarkısı ile oturuma başlanmıştır. Parmak oyunu ve parmak kuklalarla hikâye anlatıldıktan sonra her anne ve çocuğa parmak kuklalar dağıtılmıştır. Kendilerine bir hikâye oluşturmaları için fırsat verilmiştir. Şarkı eşliğinde anne ve çocuklar daire oluşturarak zıplama hareketleri yapmışlardır. Önlerine konulan dairelerin yönergeye uygun şekilde içine ya da dışına zıplamışlardır. Hayvan yürüyüşleri yaparak masalara geçmişler ve elişi kâğıtlarından katlama tekniği ile köpek yapmışlardır.

Yedinci hafta: Kavram panosu kullanılarak beş duyu organı tanıtılmıştır. Organlar bez torbalarda çocuklara dağıtılmış ve onlardan kendilerinde olan organı panoya yapıştırması istenmiştir. Parmak oyunu ve hikâye anlatımından sonra olay sıralaması yapılmıştır. Şarkı söylendikten sonra oyun alanına geçilmiştir. Müzik eşliğinde kâğıtlar yırtılarak, müzik sona erdiğinde poşetlere toplanarak top oluşturulmuştur. Anne ve çocuklar masalarda renk kartları ile eşleştirme oyunu oynamışlardır. Çocuklar oyuncaklarla oynandıktan sonra oturum sonlandırılmıştır.

Sekizinci hafta: Selamlaşarak anne ve çocuklarla konuşulmuştur. Her nesnenin büyük ve küçüklerinin bulunduğu torbalar çocuklara dağıtılmıştır. Bu nesnelere adlandırılarak anne ve çocuklarla farklı oyunlar oynanmıştır. Parmak oyunu oynanarak, hikâye kitabı okunmuştur. Açma-kapama mekanizmalı oyuncaklar oynanmıştır. Şarkı söylendikten sonra masalara geçilmiş ve yırtma yapıştırma çalışması yapılmıştır. Son oturum olması nedeniyle anne ve çocuklarla vedalaşılmıştır.

Programdaki her oturum; başlangıç etkinlikleri, etkileşimli etkinlikler, toplanma ve sonlandırma etkinlikleri olmak üzere üç aşamada gerçekleştirilmektedir.

Anne Çocuk Etkileşim Programı

Annelere Yönelik Amaçlar

- Gruba kendini tanıtabilme
- Grup önünde konuşma cesareti gösterebilme
- Çocuğu ile geçirdięi zamanı etkili kullanabilme
- Çocuğun yaşına uygun oyun üretebilme
- Hareket ve söz bütünlüęü ile ilgili oyunları oynayabilme
- Çocuğu ile birlikte oynayabileceęi ortamlar oluşturabilme
- Çocuklara kitap okuyabilme
- Kitabı çocuğa okumadan önce hazırlanabilme
- Çocuklara kitap sevgisi kazandırabilme
- Çocuğun duygu ve düşüncelerini ritim ve melodi yoluyla ifade etmesini sağlayabilme
- Çocuğun ritim duygusu ve müzik beğenisi oluşturmasını sağlayabilme
- Çocuklara yönelik şarkı söyleyebilme
- Çocuğu etkinliklere teşvik edebilme
- Çocuğun büyük-küçük kas gelişimini desteklemek için gerekli ortamı oluşturabilme
- Çocuğun gelişimsel gereksinimlerine uygun ortam düzenleyebilme
- Çocuğun basit görevleri yerine getirmesini sağlayabilme
- Çocukların karşılaştığı sorunlara kendi çözüm yolları bulmasını sağlayabilme
- Çocuğa sorunu çözebilmesi için seçenekler sunabilme

Çocuğa Yönelik Kazanım ve Göstergeler

Bilissel Gelişim

Kazanım 3: Algıladıklarını hatırlar.

Göstergeleri:

Nesne/durum/olayı bir süre sonra yeniden söyler.

Hatırladıklarını yeni durumlarda kullanır.

Dil Gelişimi

Kazanım 1: Sesleri ayırt eder.

Göstergeleri:

Verilen sese benzer sesler çıkarır.

Kazanım 10: Görsel materyalleri okur.

Göstergeleri:

Görsel materyalleri inceler.

Görsel materyalleri açıklar.

Görsel materyalleri kullanarak olay, öykü gibi kompozisyonlar oluşturur.

Motor Gelişim

Kazanım 4: Küçük kas kullanımı gerektiren hareketleri yapar.

Göstergeleri:

Nesneleri yeni şekiller oluşturacak biçimde bir araya getirir.

Kalemi doğru tutar, kalem kontrolünü sağlar, çizgileri istenilen nitelikte çizer.

Malzemelere araç kullanarak şekil verir.

Sosyal Duygusal Gelişim

Kazanım 12. Değişik ortamlardaki kurallara uyar.

Göstergeleri:

İstekleri ile kurallar çeliştiğinde kurallara uygun davranır.

Kazanım 17. Başkalarıyla sorunlarını çözer.

Göstergeleri:

Gerekli zamanlarda uzlaşmacı davranır

Kazanım 13. Estetik değerleri korur.

Göstergeleri:

Çevresini farklı biçimlerde düzenler.

Materyaller

- Müzik Cd'si, hayvan kuklaları, “Hayvanlar” adlı hikâye kitabı, tuvalet kâğıdı rulosu, elişi kâğıdından kesilmiş sincap figür parçaları, yapıştırıcı, resim kâğıtları, boyalar.

Öğrenim Süreci

Başlangıç Etkinlikleri

- Anneler çocukları ile birlikte çalışma salonuna alınır. Her çocuk ve annesi ile tek tek selamlaşarak anneler, çocukları ile birlikte önceden daire şeklinde düzenlenen mindirlere otururlar.
- Anneler ve çocuklarla sohbet edilir.
- Daha sonra anneler ve çocuklarla birlikte günaydın şarkısı söylenir.

Etkileşimli Etkinlikler (Türkçe, Oyun, Sanat)

- Anneler ve çocuklarla birlikte “Atlar” parmak oyunu oynanır.
- Daha sonra anneler çocukları ile birlikte “Atlar” parmak oyununu oynarlar.
- Annelere ve çocuklara “Hayvanlar” adlı öykü, kitaptan anlatılır. Her bir çocuğa okunan kitap dağıtılır. Çocuklar anneleri ile birlikte kitabı incelerler. Sayfalarını açarlar, resimlerine bakarak kitabın arkasında yer alan resimli hikâye kartları ile hikâyeyi yeniden anlatırlar.

- Hikâye anlatıldıktan sonra çocuklar kitapları masanın üzerine bırakırlar.
- Daha sonra hayvan kuklaları ile birlikte “Ali Babanın Çitliği” adlı şarkıyı önce eğitmeni söyler. Sonra kuklalar çocuklara ve annelere verilerek şarkı tekrar söylenir. Şarkı söylenerek masalara geçilir ve kuklalar masalara bırakılır.
- Masalara anneler ve çocuklar oturduktan sonra, tuvalet kâğıdı ruloları, kesilmiş sincap figürleri, ip parçaları, yapııştırıcılar masalara getirilir. Anneler ve çocuklar birlikte sincap yaparlar.
- Çocuklara boya ve kâğıt verilir. Çocuklar istedikleri resimleri yaparlar.
- Anneler kâğıt üzerine boyalarla değişik çizgiler çizer. Çocuk da kağıda istediği gibi çizgileri çizer.

Toplanma ve Sonlandırma Etkinlikleri

Tüm İnsanlar” şarkısı halka oluşturularak söylenerek etkinlikler tamamlanır.

Oturumda kullanılan parmak oyunları, şarkı sözleri, oyun hamuru tarifleri, yapılan etkinliklerdeki aşamalarla ilgili broşürler oturum sonunda annelere dağıtılmıştır. Program süresince anne ve çocuklara evde yapılabilecek etkinliklere yönelik rehberlik edilmiştir. Annelerin çocuklarının gelişimlerini desteklemelerine yönelik soruları cevaplandırılmış, güncel ve somut örneklerle öneriler getirilmiştir. Çocuklarının evde yaptığı etkinlikleri paylaşmak isteyen anneler çocuklarının ürünlerini panoya asarak sergilemişlerdir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Anne çocuk etkileşim programı annelere anne çocuk etkileşimi, çocuklarla nasıl oynanması gerektiğinin gösterilmesi ve çocukların gelişimlerinin desteklenmesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Çocukların gelişim özelliklerine uygun yaşantı ve etkinliklerin hazırlandığı programda, annelerin çocuğun gelişim özelliklerine uygun uyarıcı ve ortam sunması, problem çözme ve sosyal becerilerini desteklemesi sağlanmıştır. Erken müdahale programları incelendiğinde çalışmaların çoğunlukla anne-çocuk etkileşimine yoğunlaştığı görülmektedir (Foote, 1999). Anne baba olmanın çocuğun gelişimindeki önemini inceleyen pek çok çalışmada da (Steinberg, Dorbusch, ve Brown, 1992) anne ve çocuk arasında kurulan olumlu etkileşimin çocuğun gelişimi ve uyumuna olumlu katkılar sağladığı (Conger ve diğ., 2002; Mistry, ve diğ., 2002) çocukların bilişsel ve davranışsal yeterliliklerinin gelişiminde anne ile kurulan sıcak ve güvenli bağlanmanın önemli olduğu (Baumrind, 1967, 1971; Bowlby, 1969, 1973; Masten ve Coatsworth, 1998), olumlu anne çocuk etkileşiminin çocuğun gelişimini olumlu yönde etkilediği vurgulanmaktadır.

Kelly ve diğ. (1996) anne çocuk etkileşiminin çocuğun bilişsel ve dil gelişiminde etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Anneler çocuklarının gelişimsel gereksinimlerine karşı duyarlı ve bilgi sahibi olduklarında, çocuklarına olumlu davranışlar sergilemekte ve çocukların gelişimlerinde yüksek düzeyde ilerleme sağlamaktadırlar. Kim ve Mahoney (2004) etkileşime dayalı erken eğitim programına katılan annelerin çocuklarıyla yanıtlayıcı şekilde etkileşimde bulunmalarının çocukların bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimlerine katkı sağladığını ortaya koymuşlardır. Watson (2005) erken müdahale programlarının başarısını, çocuğun programa dâhil edilmesi, başlangıç yaşının erken

olması, program sürelerinin uzunluğu ve müfredatın yoğunluğu gibi pek çok etkenden kaynaklandığını açıklamaktadır.

Erken müdahale programları annelere, çocuklarının gelişimsel dönemlerini bilme ve uygun destek verebilme, çocuğun ilgi ve gereksinimlerine uygun etkinlik planlama ve ona katılma ve çocukları ile etkileşimde bulunma becerilerini geliştirmektedir (Mahoney ve Perales, 2005). Erken müdahale çalışmalarının pek çoğu göstermektedir ki, müdahale programlarına annenin katılımı gerçekleştiğinde daha etkili sonuçlar alınmaktadır (Casto ve Mastropieri, 1986; Casto ve White, 1985; Lee ve Alfonso, 2003). Uygulanan programlarda çocukları ile daha nitelikli ve uzun zaman geçiren annelerin çocukların bilişsel gelişimlerinde artış olduğu gözlenmektedir (Ramey ve Ramey, 1998).

Çocukların gelişiminde temel kaynak olarak nitelendirilen annelerin erken çocukluk eğitim programları çerçevesinde sıfır üç yaş dönemine yönelik iyi hazırlanmış bir eğitim programı ile desteklenmesi; özellikle annelerin ebeveyn olarak kendilerini güvenli hissetmelerini, kendi potansiyellerini belirleyerek geliştirebilmelerini ve annelerin birbirleri ile bilgi ve deneyim paylaşımlarını sağlamaktadır. 2013 yılı nüfus sayımlarına göre ülkemizde sıfır-dört yaş aralığında 6 206 415 çocuk bulunmaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2014). Bu yaş grubuna yönelik müdahale programlarında program içeriklerinin ağırlıklı olarak aileyi teorik konularda eğittiği, çocuğun aktif katılımının az olduğu dikkate alındığında ülkemizde özellikle bu dönem çocuklarının eğitimi büyük bir eksiklik olarak açığa çıkmaktadır. Bu süreçte aile merkezli modellerin, anne çocuk etkileşim programlarının yaygınlaştırılması ve ihtiyaç duyan ailelere erişiminin kolaylaştırılması hususunda Aile Sosyal Politikalar İl Müdürlükleri, İl Sağlık Müdürlükleri, İl Milli Eğitim Müdürlükleri, yerel yönetimler ile sivil toplum kuruluşlarının ve eğitimcilerin politikalar üretme gerekliliği ve gönüllü destekleri kaçınılmazdır.

ÖNERİLER

Ailelere yönelik hazırlanan müdahale programlarının aileye ve çocuklara en yüksek düzeyde fayda sağlaması amacıyla bazı öneriler getirilebilir:

- Anne Çocuk Etkileşim Programı erken yaşlardan başlayarak farklı yaş aralığında çocuğa sahip, farklı sosyo-kültürel düzeydeki aileler için hazırlanarak uygulanabilir.
- Eğitim etkinliklerine ailenin ev ortamını düzenleme ve çocuğun gelişimini destekleme konularında evde yapılabilecek etkinlikleri düzenlemek üzere ev ziyaretleri de eklenebilir.
- Anne Çocuk Etkileşim Programı özellikle sıfır-üç yaş arasında gelişimsel geriliğe sahip küçük çocuklara yönelik olarak, sağlık merkezleri, hastane, kreş gibi ortamlarda çocuğun bakımından sorumlu kişilere yönelik eğitici eğitimleri şeklinde düzenlenebilir.
- Özel gereksinimli çocuklar ve ailelerine yönelik bireysel ve grup etkinlikleri şeklinde planlanacak anne çocuk etkileşim programları hazırlanarak uygulanabilir.

KAYNAKLAR

- Angold, A. ve Egger, H.L. (2007). Preschool psychopathology: Lessons for the lifespan. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48, 961–966.
- Aral, N., Baran, G., Gürsoy, F., Köksal-Akyol, A., Bütün-Ayhan, A., Yıldız-Bıçakçı, M., Erdoğan, S. (2011). The effects of parent education programs on the development of children aged between 60 and 72 months, *Social Behavior and Personality*, 39 (2), 241-250.
- Arkan, B. ve Üstün, B. (2009). Davranım bozukluğu olan çocuklara psikiyatrik yaklaşımda anne-baba eğitim programları: İki örnek bağlamında bir değerlendirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry* 1:155-174
- Barlow, J., Parsons, J. ve Stewart-Brown, S. (2005). Systematic review of the effectiveness of group based parenting programmes for infants and toddlers. *Child: Care, Health and Development*, 31, 33–42.
- Baumrind, D. (1967). Childcare practices anteceding three patterns of preschool behavior, *Genetic Psychology Monographs*, 75, 43–88.
- Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology Monograph*, 4, 1-103.
- Baumwell, L., Tamis-LeMonda, C. S. ve Bornstein, M. H. (1997). Maternal verbal sensitivity and child language comprehension. *Infant Behaviour and Development*, 20(2), 247-258.
- Beckwith, L. ve Rodning, C. (1996). Dyadic processes between mothers and preterm infants: development at ages 2 to 5 years. *Infant Mental Health Journal*, 17(4), 322-333.
- Beckman, K.A., Knitzer, J., Cooper, J. ve Dicker, S. (2010). Supporting Parents of Young Children in The Child Welfare System, National Center for Children in Poverty. Mailman School of Public Health Columbia University.
- Bowlby, J. (1969). Attachment and Loss, Volume 1: Attachment. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1973). Attachment and Loss, Volume 2: Separation. New York: Basic Books.
- Camp, B.W. ve Bash, M.A.S. (1985). Think aloud: Increasing social and cognitive skills-A problem-solving program for children. Champaign, IL: Research Press.
- Casto, G. ve Mastropieri, M.A. (1986). The efficacy of early intervention programs: A meta-analysis. *Exceptional Children*, 52, 417-424.
- Casto, G. ve White, K. R. (1985). The efficacy of early intervention programs with environmentally at-risk infants. *Journal of Children in Contemporary Society*, 17, 37-50.
- Conger, R. D., Ebert-Wallace, L., Sun, Y., Simons, R. L., McLoyd, V. C., ve Brody, G. H. (2002). Economic pressure in African American families: A replication and extension of the family stress model. *Developmental Psychology*, 38, 179-193.
- Crockenberg, S. (1987). Predictors and correlates of anger toward and punitive control of toddlers by adolescent mothers. *Child Development*, 58, 964-975.
- Cummings, L. L. (2000). Parent training: a program for parents of two-and three-year-olds. Unpublished doctoral dissertation. Central Michigan University, Michigan.
- Fewell, R. ve Deutscher, B. (2002). Contributions of receptive vocabulary and maternal style: variables to later verbal ability and reading in low-birthweight children. *Topics in Early Childhood Special Education*, 22(4), 181-190.

- Frick, P.J. (2001). Effective interventions for children and adolescents with conduct disorder. *Canadian Journal of Psychiatry*, 46, 597-608.
- Foote, R. C. (1999). The dyadic parent-child interaction coding system II (DPICS II): Reliability and validity with father-child dyads. Unpublished Doctoral Dissertation. University of Florida, Florida.
- Forehand, R. ve Kotchick, B.A. (1996). Cultural diversity: A wake up call for parent training, *Behavior research and therapy*, 27, 187-206.
- Gershoff, E.T. (2002). Corporal punishment by parents associated child behaviors and experiences: A meta-analytic and theoretical review. *Psychological Bulletin*, 128, 539-579.
- Goodson, B.,D. ve Hess, R.,D. (1975). *Parents as Teachers of Young Children: An Evaluative Review of Some Contemporary Concepts and Programs. (Revised Edition)*. Washington DC: Bureau of Educational Personnel Development.
- Gordon, I.J. (1969). *Early Child Stimulation Through Parent Education*. Washington, D.C: American Psychological Association Convention.
- Gray, S.W. ve Klaus, R.A. (1970). The early training project: a seventh-year report, *Child Development*, 41(4), 909-924.
- Honig, A. S. (1979). Child care alternatives and options for parents. *Viewpoints in Teaching and Learning*, 55, 57-65.
- Kagan, S. L. 1994. Families and children: who is responsible?. *Childhood Education*, 71(1), 4-8.
- Kelly, J., Morisset, C., Barnard, K., Hammond, M. ve Booth, C. (1996). The influence of early mother-child interaction on preschool cognitive/linguistic outcomes in a high-social-risk group. *Infant Mental Health Journal*, 17(4), 310-321.
- Kim, J. M. ve Mahoney, G. (2004). The effects of mother's style of interaction on children's engagement: Implications for using responsive interventions with parents. *Topics in Early Childhood Special Education*, 24(1), 31-38.
- Kurtuluş, Z. (2003). Anne eğitim programının 4-6 yaş grubu çocuğu olan alt sosyo-ekonomik düzeydeki anne davranışları üzerindeki ve annelerin okul öncesi eğitime yönelik görüşlerine ilişkin etkisinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi. Ankara.
- Larzelere, R. E. (2000). Child outcomes of nonabusive and customary physical punishment by parents: AN updated literature review. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 3, 199-221.
- Lee, J.M. ve Alfonso, V.C. (2003) The effectiveness of early intervention with young children "at risk": A decade in review. *The School Psychologist*, 57 (2), 29 42-52.
- Levenstein, P. (1970). Cognitive growth in preschoolers through verbal interaction with mothers, *American Journal of Orthopsychiatry*, 40 (3), 426-432.
- Mahoney, G. ve Perales, F. (2005). Relationship-focused early intervention with children with pervasive developmental disorders and other disabilities: A comparative study. *Developmental and Behavioral Pediatrics*, 26 (2), 77-85.
- Masten, A. S. ve Coatsworth, J. D. (1998). The development of competence in favorable and unfavorable environments: lessons from research on successful children, *American Psychologist*, 53 (2), 205-220
- McCullum, J. A. (1999). Parent education: what we mean and what that means. *Topics in Early Childhood Special Education*. 19 (3), 147-149.

- Mistry, R. S., Vandewater, E. A., Houston, A. C. ve McLoyd, V. C. (2002). Economic well-being and children's social adjustment: The role of family process in an ethnically diverse low-income sample. *Child Development*, 73, 935-951.
- Myers, R. (1996). *Hayatta Kalan On İki*. (Çev. Bakay, R.A. Ünlü, E.) İstanbul: Anne Çocuk Eğitim Vakfı Yayınları
- Pfannenstiel, J.C. ve Seltzer, D.A. (1989). New parents as teachers: evaluation of an early parent education program, *Early Childhood Research Quarterly* 4 (1), 1-18.
- Ramey, C.T. ve Ramey, S.L. (1998). Prevention of intellectual disabilities: Early interventions to improve cognitive development. *Preventive Medicine*, 27, 224-232.
- Roopnarine, J. L. ve Johnson, J. E., (1993). *Approaches to Early Childhood Education*. New York: Macmillan College Publishing Company.
- Sameroff, A.J. ve Chandler, M.J. (1975). Reproductive risk and the continuum of caretaker causality. (Ed. F.B. Horowitz). In *Review of Child Development Research*, Vol. 4. Chicago: University of Chicago Press.
- Slaughter, D.T. (1980). Early Intervention, Maternal Development and Children's Play. ERIC, Record Details - ED198917.
- Slaughter, D.T., Earls, F. ve Caldwell, B.M. (1983). Early Intervention and Its Effects on Maternal and Child Development, *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 48(4), 1-91.
- Steinberg, L., Dorbusch, S. ve Brown, B. (1992). Ethnic differences in adolescent achievement: An ecological perspective. *American Psychologist*, 47, 723-729.
- TÜİK (2014). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları*, Türkiye İstatistik Kurumu, Yayın No: 4144, Ankara.
- Watson, J. (2005). *Active Engagement: Strategies to Increase Service Participation by Vulnerable Families*. Ashfield NSW: Centre for Parenting and Research.
- Webster-Stratton, C. (1996). Early intervention with videotape modeling: Programs for families of children with oppositional defiant or conduct disorder. In E. D. Hibbs and P.S. Jensen (Eds). *Psychosocial treatments for child and adolescent disorders*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Webster-Stratton, C. ve Hammond, M. (1997). Treating children with early-onset conduct problems: A comparison of child and parent training interventions. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 65, 93-109.
- Weiss, H.B. (1989). State family support and education programs, *American Journal of Orthopsychiatry*, 59(1), 32-48.
- White, S. H. ve Buka, S. L. (1987). Early Education: Programs, Traditions, and Policies, *Review of Research In Education*, (Ed: E.Z. Rothkopf). *Review of Research in Education*, 14, 43-91
- Wierson, M. ve Forehand, R. (1994). Parent behavioral training for child noncompliance : Rationale, concepts and effectiveness, *Current directions in psychological science*, 3, 146-150.
- Yeung, W. J.; Sandberg, J. F.; Davis-Kean, P. E.; ve Hoffferth, S. L.(2001). Children's time with fathers in intact families. *Journal of Marriage and Family*, 63, 136-154.
- Zigler, E. ve Valentine, J. (1979). *Project Head Start: A Legacy of the War on Poverty*, New York: Free Press.